

Režim pukovnika - vladavina grčke vojne hunte od 1967. do 1974.

Šarunić, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:437954>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Marko Šarunić

**REŽIM PUKOVNIKA - VLADAVINA
GRČKE VOJNE HUNTE OD 1967. DO 1974.
GODINE**

Završni rad

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

MARKO ŠARUNIĆ

**REŽIM PUKOVNIKA - VLADAVINA
GRČKE VOJNE HUNTE OD 1967. DO 1974.
GODINE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Stipica Grgić

Zagreb, 2020.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Burne 40-te, građanski rat i razdoblje pred diktaturu.....	2
2.1. Grčka u Drugom svjetskom ratu.....	2
2.2. Građanski rat.....	4
2.3. Nasljeđe građanskog rata i put u vojnu diktaturu.....	6
3. Režim pukovnika.....	14
3.1. Pukovnici dolaze na vlast.....	14
3.2. Giorgios Papadopoulos - lice režima.....	16
3.3 Kako je režim držao kontrolu - tehnike terora.....	18
3.4 Problem Cipra.....	19
3.5. Pobuna na Politehničkom sveučilištu.....	22
3.6 Metapolitefsi - pad režima i povratak demokracije.....	23
4. Zaključak.....	24
5. Popis literature.....	25
6. Sažetak.....	26

1. Uvod

Povijest moderne Grčke započinje, prema općenitom historiografskom konsenzusu, 1821. godine buknućem grčkog rata za neovisnost koji se završio pobjedonosno za grčke pobunjenike protiv Osmanskog Carstva te nakon kojeg je Grčka uređena kao monarhija 1832. godine. Za Grčku je, međutim, taj rat bio samo početak. Moderna grčka država je kroz sve ove godine postojanja prošla kroz veoma kompleksan povijesni period, obilježen prije svega krizama, ratovima i velikim podjelama grčkog društva.

Ovaj će se rad fokusirati na jedno kratko, ali iznimno burno razdoblje vladavine grčke vojne hunte od 1967. do 1974. godine. Tzv. "režim pukovnika" je praktički preko noći ukinuo grčku demokraciju i čvrstom rukom vladao sedam godina. Ovaj je rad koncipiran tako da prije svega ponudi sažet prikaz događanja u Grčkoj za vrijeme Drugog svjetskog rata te za vrijeme građanskog rata koji se nastavio na prethodni sukob. Upravo su događaji iz ova dva sukoba iznimni ključni za razumijevanje postupaka grčke politike i velike društvene podjele koja je zadesila grčki narod, a usko su povezani sa dolaskom vojne hunte na vlast. Uvodni dio se završava prikazom razdoblja između kraja građanskog rata i dolaska vojne hunte na vlast. U ovom je dijelu opisana dinamika grčkog političkog života te uloga poslijeratne Grčke u svijetu. Središnja tema je obrađena sa fokusom na sam puč, metode kontrole nad populacijom, situaciju na Cipru, pobunu na Politehnici te konačno i sam pad režima. Hipoteza s kojom sam se vodio prilikom pisanja rada vezana je uz strah grčkih vojnih elita, tj. njihovu bojazan da će u tada politički nestabilnoj Grčkoj doći do dolaska komunista na vlast, što su pučisti nastojali spriječiti pod svaku cijenu.

Sama tema se pokazala poprilično zahtjevna za istraživanje pošto na hrvatskom jeziku ne postoji niti jedna knjiga ili opširniji znanstveni članak koji se detaljnije bavi režimom pukovnika. U skladu s tim, literatura je u cijelosti na engleskom jeziku. Nekoliko izvora koji se detaljnije bave ovom temom postoji, no takvi su u cijelosti pisani na grčkom jeziku.

2. Burne 40-te, građanski rat i razdoblje pred diktaturu

2.1. Grčka u Drugom svjetskom ratu

Priču o vladavini grčke vojne hunte nemoguće je započeti bez osvrta na razdoblje Drugog svjetskog rata te građanskog rata koji ga je naslijedio. Za Grčku je Drugi svjetski rat započeo 28. listopada 1940. godine kada je Italija po naredbi fašističkog vođe Benita Mussolinija napala Grčku. Šest talijanskih divizija krenule su iz Albanije s ciljem okupiranja Grčke, u skladu sa iredentističkom ideologijom fašističkog režima u Italiji. Malo je tko očekivao da će ne odviše jaka grčka vojska uspjeti odbiti agresora, no talijanske su snage naišle na žestok otpor. Pat-pozicija je potrajala sve do 6. travnja 1941. godine kada je nacistička Njemačka odlučila pomoći svojem savezniku i poslala vojsku u Grčku. U mjesec dana je Njemačka uspjela skršiti grčki otpor. Padom Krete u svibnju 1941. godine okupacija Grčke bila je kompletirana.¹ Vojno poražena, Grčka je sada bila spremna za grabljenje. Njezin teritorij okupirale su Njemačka, Italija i Bugarska.²

Grci su po završetku borbi počeli sa gerilskim ratovanjem, organiziravši prve partizanske jedinice koje su mahom bile ograničene na sabotaze. Međutim, pokret otpora je u svojem ranom razdoblju bio dosta slab i ne odviše opasan po talijanske jedinice. To se počelo mijenjati sredinom 1942. godine - aktivnost gerilskih jedinica se toliko povećala da su se u grčkim planinama već počele stvarati oslobođene zone, a s vremenom su i neki gradovi oslobođeni od okupatora. Ipak, sredinom 1943. godine na talijanski okupacijski teritorij sve više pristižu elitne njemačke jedinice. Mogućnost iskrcavanja Saveznika u Grčku te strah od talijanske kapitulacije bili su glavni razlozi ovakvih pokreta njemačkih snaga. Nijemci su se protiv gerilaca borili daleko efikasnije. Protugerilske operacije donosile su uspjeha, no obično su bile praćene brutalnim odmazdama protiv lokalnog stanovništva. Masakri civila u Komnenu, Distomu i Kalavryti bili su najžasnjiji primjeri brutalnosti njemačkih okupatora.³

Grčki pokret otpora nije bio ujedinjen. Bio je fragmentiran u nekoliko frakcija koje su imale poprilično drugačije političke zamisli. Osim što su se gerilci borili protiv okupatora, također su se borili i međusobno te se u tim borbama mogu pronaći uzroci kasnijeg građanskog rata. Najbrojniji i najorganiziraniji pokret otpora zvao se Narodnooslobodilački front (Ethniko Apelefterotiko Metopo - EAM). EAM je osnovan kao savez nekoliko

¹FARRELL, N. (2008.). *Mussolini: Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o, str. 385. - 397.

²MAZOWER, M. (2001.) *Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation, 1941. - 1944*. London: Yale University Press, str. 222 - 223.

³*German Antiguerrilla Operations in the Balkans (1941. - 1944.)*. Pribavljeno 15. kolovoza 2019. s adrese <https://history.army.mil/books/wwii/antiguerr-ops/AG-BALKAN.HTM>

ljevičarskih grčkih političkih formacija, no najvažniju ulogu igrala je Komunistička partija Grčke (KKE).⁴

Druga najveća organizacija pokreta otpora bila je Nacionalna republikanska grčka liga (Ethnikos Dimokratikos Ellinikos Syndesmos - EDES). EDES je bio mahom desničarska organizacija aktivna na području Epira.⁵

Što se tiče grčkih kolaboratora, okupacijske snage su odmah nakon slamanja grčkog otpora organizirale marionetsku vladu u Ateni pod imenom *Helenska Država* (Elliniki Politeia). Za premijera ove vlade postavljen je general Georgios Tsolakoglou. Time je Grčka dobila dvije vlade, s obzirom da su kralj George II. i njegova međunarodno priznata vlada izbjegli u egzil. Uloga Helenske države bila je više kozmetička nego stvarna - jedine oružane jedinice pod njenim zapovjedništvom bile su gradska policija i ruralna žandarmerija. Tek su 1943. godine njemački okupatori dozvolili atenskoj vladi da organizira konkretnije vojne jedinice. Te su jedinice organizirane u tzv. Sigurnosne bataljune (Tagmata Asfaleias), a njihov je zadatak bio borba protiv grčkog pokreta otpora, i to ponajviše EAM-a.⁶

Italija je kapitulirala u rujnu 1943. godine, a talijanska vojska se u Grčkoj predala njemačkoj vojsci. Postojale su brojne iznimke, pošto su neke talijanske jedinice prešle na stranu grčkih partizana, a neke su i ušle u direktne sukobe sa njemačkim jedinicama.⁷

Po preuzimanju kontrole nad de facto cijelom Grčkom Nijemci su započeli novu fazu protugerilskih operacija, u suradnji s Bugarskom i grčkim kolaboracionistima. Ipak, jednom kad se sovjetska Crvena Armija počela sve više približavati Berlinu i kad su Rumunjska i Bugarska promijenile stranu, Nijemci su shvatili da držanje Grčke više i nema nekog smisla te su njemačke jedinice u listopadu 1944. godine napustile teritorij Grčke.⁸

⁴EAM-ELAS. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/topic/EAM-ELAS>.

⁵EDES. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/topic/EDES>.

⁶Collaboration with the Axis Powers. Pribavljeno 15. kolovoza 2019. s adrese https://www.wikiwand.com/en/Collaboration_with_the_Axis_Powers.

⁷Kefalonia massacre: Revisiting a Nazi war crime in Greece. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese <https://www.dw.com/en/kefalonia-massacre-revisiting-a-nazi-war-crime-in-greece/a-45602579>

⁸KOLIOPOULOS, J.S. i VEREMIS, T.M. (2009). *Modern Greece: A History since 1821*. Hoboken: Wiley-Blackwell, str. 115. - 121. str.

2.2. Građanski rat

Kao što je već spomenuto, glavne dvije organizacije grčkog pokreta otpora bile su komunistički EAM i desničarski EDES. EAM je u svojoj borbi do početka 1944. godine uspio eliminirati sve ostale gerilske grupacije osim EDES-a. S obzirom da su uglavnom kontrolirali planinski teritorij okupirane Grčke, komunisti su proglasili provizornu ili „planinsku” vladu imena *Politički komitet narodnog oslobođenja* koja je odbacila kralja i njegovu vladu u egzilu te kolaboracionističku vladu u Ateni. Jednom kad su se Nijemci povukli u listopadu 1944. godine, komunistička vladu je ušla u teško dogovorenu koaliciju sa rojalističkim gerilcima, što je prije svega zasluga britanskih diplomata koji su bili saveznici odbjeglog kralja. Međutim, komunistički pripadnici koalicije odbili su razoružati EAM-ovu komunističku gerilu (zvanu ELAS) i 3. prosinca 1944. godine izbila je prva faza građanskog rata u Grčkoj. ELAS je vrlo brzo osvojio sva uporišta u Grčkoj osim Atene i Soluna, no britanske su snage uspjele zaustaviti prodor ELAS-a i ubrzo su komunistički gerilci morali priznati poraz. U veljači 1945. godine ELAS je konačno razoružan, a novi izbori su dogovoreni za ožujak 1946. godine.⁹

Komunistička partija Grčke i njeni simpatizeri su bojkotirali izbore te su se rojalisti bez većih problema vratili na vlast, a George II. je uspješno restauriran natrag na prijestolje. Međutim, krajem ožujka EAM ponovno aktivira svoje gerilce i Grčka ulazi u krvavu drugu fazu građanskog rata. Britanija se povukla, a na njeno mjesto je došao SAD.¹⁰ SAD je uložio velike vojne i ekonomske resurse u Grčku i tako spriječio pobjedu jakih grčkih komunističkih snaga koje su u planinama ponovno proglasile provizornu vladu.¹¹

Nakon tri godine žestokog i nemilosrdnog ratovanja, komunističke snage su konačno priznale poraz 16. listopada 1949. godine. Grčka kraljevina je opstala te je ušla u mirno, no politički uglavnom nestabilno razdoblje koje će potrajati sve do dolaska vojne hunte na vlasti 1967. godine.¹²

⁹*Greek Civil War*. Pribavljeno 15. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/event/Greek-Civil-War>.

¹⁰ Koji je u praksi počeo primjenjivati Trumanovu doktrinu sprječavanja širenja komunističkog utjecaja.

¹¹Isto.

¹²Isto.

2.3. Nasljeđe građanskog rata i put u vojnu diktaturu

Dok se Europa oporavljala od ratnih strahota, Grčka je svoje resurse, dobivene prije svega od SAD-a, ulagala u svoje obrambene snage umjesto u obnovu razrušene ekonomije. Takav pristup je doduše imao svoju cijenu - Grčka je u zamjenu za američku pomoć postala de facto marionetska država SAD-a, pošto je za najvažnije odluke Atena morala konzultirati Washington D.C.¹³

U ožujku 1950. godine održani su novi izbori. Kao najjača stranka istaknula se konzervativna i pro-monarhistička Narodna stranka Konstantinosa Tsaldarisa¹⁴ - pobjednik izbora iz 1946. godine. Ipak, nije mogla stvoriti većinu jer su u fokus nakon izbora stigle tri stranke centra; Liberalna stranka Sofoklisa Venizelosa,¹⁵ Nacionalni progresivni savez centra (EPEK) Nikolaosa Plastirasa¹⁶ te Stranka Georgiosa Papandreoua.¹⁷ Ove tri stranke zajedno ostvarile su veći broj zastupničkih mjesta nego Narodna stranka. Pa ipak, ovakav raspored snaga u grčkoj politici bio je kratkog vijeka - u roku od samo godine dana i šest mjeseci vlade su se čak 5 puta reformirale, sa Venizelosom na čelu te jedno kratko vrijeme Plastirasom. Nije bilo drugog izbora nego da se izađe na nove izbore, što se i dogodilo u rujnu 1951. godine.¹⁸

Novi izbori donijeli su i novog čovjeka na scenu - maršala Alexandra Papagosa¹⁹. Papagos je bio relativno novo lice u politici, no u vojnim pitanjima bio je apsolutan autoritet.

¹³CLOGG, R. (1992). *A Concise History of Greece*. Cambridge University Press, str. 145. - 146.

¹⁴Konstantinos Tsaldaris (1884. - 1970.): konzervativni grčki političar koji je u dva kraća navrata obnašao dužnost grčkog premijera 1946. i 1947. godine. (izvor: *Konstantinos Tsaldaris*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese https://en.wikipedia.org/wiki/Konstantinos_Tsaldaris.)

¹⁵Sofoklis Venizelos (1894. - 1964.): liberalni grčki političar koji je u tri navrata obnašao dužnost grčkog premijera (1944., 1950. i 1951.); sin najvećeg grčkog političara Eleftheriosa Venizelosa. (izvor: *Sofoklis Venizelos*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese https://en.wikipedia.org/wiki/Sofoklis_Venizelos.)

¹⁶Nikolaos Plastiras (1883. - 1953.); grčki general i političar, poznat po hrabrosti za vrijeme Grčko-turskog rata (1919. - 1922.), sudjelovao u svrgavanju kralja Konstantina I. 1922. godine te je 30-tih godina organizirao još dva neuspjela puča; za vrijeme Drugog svjetskog rata nominalni lider EDES-a, a nakon rata je u tri navrata obnašao dužnost grčkog premijera (1945., 1950. i 1951. - 1952.). (izvor: *Nikolaos Plastiras*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese https://en.wikipedia.org/wiki/Nikolaos_Plastiras.)

¹⁷Georgios Papandreou (1888. - 1968.); jedan od najdugovječnijih grčkih političara čija je karijera trajala preko pet desetljeća; u tri je navrata služio kao grčki premijer (1944. - 1945., 1963., 1964. - 1965.), a od 1923. godine je obnašao brojne ministarske pozicije; osnivač je grčke političke dinastije Papandreou. (izvor: *Georgios Papandreou*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/biography/Georgios-Papandreou>.)

¹⁸Clogg, str. 147.

¹⁹Alexander Papagos (1883. - 1955.); grčki vojnik i političar, jedini grčki časnik koji je napredovao do čina maršala; sudjelovao u Balkanskim ratovima (1912. - 1913.) te u ratu s Turskom (1919. - 1922.), sudjelovao u puču 1935. godine kojim je restaurirana monarhija u Grčkoj. Zapovjedao vojskom u ratu protiv Italije i Njemačke (1940. - 1941.), okupaciju proveo dijelom vodeći jednu skupinu gerilaca, dijelom kao zatvorenik u njemačkim koncentracijskim logorima; preuzeo vojsku pred kraj građanskog rata i ostvario konačnu pobjedu;

Upravo je on zapovijedao grčkom vojskom za vrijeme talijanske invazije 1940. godine, a krajem građanskog rata je ponovno imenovan glavnim zapovjednikom grčke vojske te je zadao konačni udarac komunističkim gerilcima. Papagos je zapravo trebao poslužiti kao produžena ruka kralja Pavlosa I.,²⁰ tj. kao netko tko će uvesti stabilnost u grčkom državnom vodstvu. No dogodilo se drugačije - Papagos je otišao iz vojske, sukobio se sa kraljem i osnovao vlastitu stranku imena Grčki miting (ES). Na izborima u rujnu 1951. godine se vidjelo koliko je Papagos bio jak kao javna ličnost. Njegova konzervativna i pro-monarhistička stranka je uzela cijelo glasačko tijelo Tsaldarisovoj Narodnoj stranci i odnijela najveći broj glasova. Međutim, stranke centra ponovno su ostvarile dobar rezultat, posebice EPEK i liberali, te je postalo jasno tko će kreirati novu/staru vladu. Na čelo nove vlade stao je Nikolaos Plastiras, no njegov je mandat potrajao tek nešto manje od godine dana. Razlog tome bilo je miješanje SAD-a u unutarnje poslove Grčke. Naime, Washingtonu je smetao grčki sustav biranja po kojem su se zastupnička mjesta dijelila proporcionalno, a Papagos je bio taj kojeg je Washington htio na premijerskoj poziciji. Povala se velika rasprava u parlamentu oko izmjene izbornog zakona, no reforma je prošla i proglašeni su novi izbori za studeni 1952. godine. Papagos je na novim izborima odnio apsolutnu pobjedu. Osvojio je samostalnu većinu te je imenovan novim grčkim premijerom. S njegovom pobjedom započela je desničarska vladavina u Grčkoj koja će se održati sve do 1963. godine.

Papagosova vlada nastavila je sa praćenjem stvarnih i potencijalnih ljevičarskih aktivista u Grčkoj. Ključno sredstvo političke kontrole bio je zakon po kojem je nemoguće bilo pronaći zaposlenje u državnoj službi, dobiti putovnicu ili vozačku dozvolu ako je osoba imala policijski dosje.²¹ Ipak, Grčka nije bila niti blizu represivna poput svojih komunističkih sjevernih susjeda koji su se s disidentima obračunavali na puno brutalnije načine. Čak štoviše, u travnju 1952. godine za vrijeme Plastirasove vlade grčki je parlament donio odluku da se smrtne kazne za komunističke gerilce i njihove političke vođe promijene u drugačije kazne, a mnogi drugi politički zatvorenici su oslobođeni.²²

Na vanjskopolitičkom planu Grčka se učvrstila na svojoj pro-zapadnoj poziciji te je 1952. godine, zajedno s Turskom, primljena u NATO. Opasnost od grčkih komunističkih

premijersku poziciju obnašao od 1952. do 1955. godine. (izvor: *Alexandros Papagos*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/biography/Georgios-Papandreou>.)

²⁰Kralj Pavlos I. od dinastije Glücksburg (rođen 1901., vladavina od 1947. do 1964. godine). (izvor: *Paul of Greece*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_of_Greece.)

²¹Isto.

²²Isto.

susjeda na sjeveru približila je ove dvije zemlje koje dotad nisu imale odviše prijateljski odnos.²³

Cipar je 50-tih godina bio u specifičnoj poziciji. Od 1878. godine bio je u britanskim rukama, a od 1925. godine posebno je bio uređen kao "krunska kolonija".²⁴ Njegovo se stanovništvo, i to 80 posto, sastojalo od ciparskih Grka koji su već dugo vremena zazivali ujedinjenje ili *enosis* s maticom Grčkom. Dok je Britanija bila čvrst grčki saveznik, grčke vlade nisu previše pitezale pitanje *enosis*-a. Sad kad je politički patron bio SAD, premijer Papagos je svoje napore usmjerio i prema eventualnom ujedinjenju sa Ciprom. Britanija je vrlo jasno rekla da nema nikakve namjere prepustiti Cipar Grčkoj, a ciparski su se Grci kao odgovor na to organizirali u EOKA-u, organizaciju posvećenu građanskom neposluhu i političkom nasilju usmjerenom protiv britanskih kolonijalnih upravitelja. Na čelu organizacije je bio grčki časnik ciparskog podrijetla Georgios Grivas,²⁵ a duhovno-politički lider Ciprana je postao ciparski nadbiskup Makarios III.²⁶ Britanci su zatim u cijelu priču uvukli Tursku koja je na *enosis* odgovorila krilaticom *taksim*, tj. razdvajanje, s očitom idejom podjele Cipra na grčki i turski dio. Tursko-grčki odnosi ušli su u krizu, a sve je kulminiralo u rujnu 1955. godine kad je grčka zajednica u Istanbulu gotovo u cijelosti protjerana nakon velikih nereda koje je počinila bijesna turska rulja.²⁷

Usred napete situacije sa Turskom i opasnih eskalacija, u Ateni je preminuo premijer Papagos. Kralj Pavlos I. je za njegova nasljednika imenovao mlađahnog Konstantinosa Karamanlisa,²⁸ koji će u sljedećih 35 godina postati jedna od najvažnijih osoba u političkoj povijesti moderne Grčke. Karamanlis se odmah nametnuo kao vođa grčke desnice te je Grčki

²³Clogg, str. 149.

²⁴Danas se "krunske kolonije" nazivaju Britanski Prekomorski Teritoriji

²⁵Georgios Grivas (1897. - 1974.); grčko-ciparski general; sudjelovao u ratu s Turskom (1919. - 1922.), u Drugom svjetskom ratu vodio malu gerilsku skupinu "Organizacija X"; najprominentniji ciparski zagovaratelj ujedinjenja s Grčkom, vodio dvije terorističke organizacije (EOKA i EOKA-B). (izvor: *Georgios Grivas*. Pribavljeno 19. kolovoza s adrese <https://www.britannica.com/biography/Georgios-Grivas>.)

²⁶Nadbiskup Makarios III. (1913. - 1977.); ciparski političar, čelnik ciparske pravoslavne crkve i prvi predsjednik Cipra; danas smatran ciparskim "ocem domovine"; iako je isprva podržavao ujedinjenje s Grčkom, kasnije se okrenuo ideji nezavisnosti Cipra; u svoja tri predsjednička mandata preživio čak četiri pokušaja atentata. (izvor: *Makarios III*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/biography/Makarios-III>.)

²⁷Clogg, str. 149. - 150.

²⁸Konstantinos Karamanlis (1907. - 1998.); grčki državnik, uz Eleftheriosa Venizelosa možda i najveći grčki političar; obnašao poziciju premijera u tri navrata prije dolaska hunte na vlast (1955. - 1958.; 1958. - 1961.; 1961. - 1963.); nakon svrgavanja hunte i povratka iz francuskog egzila postao je prvi demokratski premijer (1974. - 1980.), a obnašao je i poziciju grčkog predsjednika u dva puta (1980. - 1985. i 1990. - 1995.). (izvor: *Konstantinos Karamanlis*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/biography/Konstantinos-Karamanlis>.)

miting pretvoren u novu stranku - Nacionalnu radikalnu uniju (ERE). Novi izbori su bili već na uglu te su i održani u veljači 1956. godine. Protivnik Karamanlisu bila je šestočlana koalicija EDE (Liberalno-demokratski savez). a između ostalog članovi su bili Venizelisovi liberali, EPEK, Narodna stranka i EDA. Unatoč jakoj i organiziranoj kampanji oporbe, ERE je odnio pobjedu. Ova se vlada nije predugo održala, pošto je dvije godine kasnije Karamanlis pozvao na nove izbore nakon što su neki prominentni članovi vladajuće stranke napustili Karamanlisa. On je, tražeći podršku birača, organizirao nove izbore u svibnju 1958. godine na kojima je ERE je ponovno pobijedio.²⁹

Pitanje Cipra se ipak riješilo 1959. godine kad su Karamanlis i turski premijer Menderes postigli dogovor o Cipru. Enosis je definitivno odbačen i od grčke strane i od strane nadbiskupa Makariosa, a Cipar je trebao postati nezavisna republika u sastavu Commonwealtha. Britanci bi zadržali dvije strateški važne vojne baze, a grčka i turska vojska bi imale prisutnost na otoku kako bi se osigurao mir. Najveći problem za Makariosa je bio ustav koji je garantirao velik postotak sudjelovanja Turaka u ciparskim državnim službama, ignorirajući činjenicu da je ciparskih Turaka bilo tek 18 posto od cijelog stanovništva. Karamanlis je na ovaj način riješio pitanje Cipra, no dobar dio njegovog glasačkog tijela se usprotivilo ovakvom raspletu smatrajući da je Karamanlis izdao Grčku ne inzistirajući na ujedinjenju. Shvaćajući da mu se stolica drma, Karamanlis je organizirao nove izbore u listopadu 1961. godine.³⁰

Razjedinjeni centar ovaj se put ujedinio pod Georgiosom Papandreouom i njegovom novom strankom, Savez centra (EK). Nova je stranka nastala spajanjem liberala, EPEK-a i još nekih manjih stranaka. EK je postigao jako dobar rezultat na izborima, no ERE je ponovno odnio pobjedu. Papandreou je odbio priznati rezultate, smatrajući da su oružane snage u dosluhu sa NATO-om izvršile pritisak i raznim manipulacijama i varanjima održale ERE na vlasti.³¹ Papandreou, inače odličan govornik, uspio je okrenuti dobar dio grčke mase na svoju stranu sa svojim vatrenim govorima u kojima je aktivno napadao Karamanlisa i ERE. Nove generacije Grka su također bile umorne od prejake kontrole koju je desnica imala nad Grčkom, posebice od represivnih zakona koji su trebali zaštititi Grčku od novog uzleta komunista, a koji su sada samo služili za daljnju zloupotrebu.

²⁹Clogg, str. 151

³⁰Isto, str. 154. - 155.

³¹Isto, str. 157

Karamanlisova pozicija počela se opasno tresti 1963. godine. U svibnju je na jednim demonstracijama u Solunu ubijen Grigorios Lambrakis, zastupnik ekstremno lijeve EDA-e u parlamentu. Njegovo ubojstvo izvršili su ubojice povezane s grčkim ultradesničarskim podzemljem, a cijeli je slučaj eskalirao nakon što su otkrivene veze ubojica sa sigurnosnim snagama. Karamanlis se uspio i posvađati sa kraljicom Frederikom, a znalo se i da je smatrao da parlament ima previše ovlasti naspram premijera. Razočaran, Karamanlis se u srpnju 1963. godine povukao sa pozicije premijera i otišao u samonametnuti egzil. Novi izbori su bili zakazani za studeni 1963. godine.³²

Bilo je očito da se grčka desnica razjedinila, a to je iskoristio Georgios Papandreou i njegov EK koji je odnio pobjedu na izborima. Po prvi puta nakon 1952. godine Grčkom nije vladala desnica. Međutim, ponovno je došlo do problema - polugu je nakon ovih izbora držala mala ekstremno lijeva stranka EDA koja je imala taman toliko glasova da prevagne na jednu ili drugu stranu te da blokira rad parlamenta ako to želi. Papandreou je smatrao ovakvu situaciju nedopustivom iako je jednako je bio protiv desnice koliko i protiv ljevice te je zakazao nove izbore za veljaču 1964. godine. Njegovo se kockanje isplatilo - na novim izborima osigurao je EK-u apsolutnu većinu i njegova se premijerska pozicija činila sigurnom. Centar je učvrstio svoju vlast, no vrijeme će pokazati da ova situacija neće potrajati.³³

Od 1960. godine Cipar je bio nezavisna republika, no njegov ustav se pokazao neodrživim. Ciparski predsjednik nadbiskup Makarios III. je zahtijevao smanjenje ovlasti koje je dobila malobrojna turska manjina na Cipru. Politički pokrovitelj ciparskih Turaka, Republika Turska, je odbila takav zahtjev. Nije trebalo mnogo, a Grci i Turci sa Cipra su počeli sa incidentima i provokacijama. Na kraju je dogovoreno stanje koje je na snazi i dan danas - ciparski Turci su se organizirali u enklave gdje pristup ciparskim Grcima nije bio dozvoljen, a granice čuvaju UN-ove snage sigurnosti.³⁴

Problemi sa Ciprom nisu odvratili Papandreoua od ostalih političkih odluka. Kao znak dobre volje oslobodio je mnogobrojne preostale političke zatvorenike koji su još plaćali svoje "grijehe" iz građanskog rata te je započeo normalizaciju diplomatskih odnosa sa zemljama članicama Varšavskog pakta. Započeo je i s reformom u obrazovnom sustavu gdje je cilj bio

³²Isto.

³³Isto, str. 160

³⁴Isto, str. 160. - 161.

staviti demotski grčki u fokus poučavanja umjesto puritanskog "katharevousa" grčkog jezika. Razlika je bila ta što se stanovništvo mahom koristilo demotskim grčkim te je učenje katharevousa tada već ozbiljno zastarjelo. Papandreouova ekonomska politika je zasmetala grčkim oligarsima koji nisu bili zadovoljni što su cijene počele lagano rasti - nešto što se nije dogodilo još od 1952. godine.³⁵

Najveća opasnost po Papandreoua je pak dolazila iz redova vojske. Određeni časnici su vojsku gledali kao čuvara grčkih vrijednosti, istih vrijednosti koje je komunizam po njima ugrožavao. Ti isti časnici bili su dio IDEA-e (Sveti Savez Grčkih Časnika), ultradesničarske organizacije koja je nastala među grčkim vojnicima na bliskoistočnom bojištu Drugog svjetskog rata, gdje su se borili kao vojska u egzilu. S druge strane je u vojsci također postojala struja časnika organiziranih u lijevo orijentiranu organizaciju Aspira (Štit), koja je na čelu Grčke htjela vidjeti Papandreouovog sina i ministra ekonomije Andreeasa Papandreoua,³⁶ inače čovjeka s nešto ljevičijim razmišljanjima nego što ih je imao njegov otac.

Premijer Papandreou je pokušao iskoristiti svoju moć te izvršiti promjene u zapovjednom lancu grčke vojske, nastojeći tako smiriti grčke časnike i održati stabilnost zemlje. Međutim, ministar obrane Petros Garoufalias je odbio izvršiti njegove naredbe te je odbio podnijeti ostavku zbog toga. Ovakav razvoj događaja doveo je do ogromne krize u srpnju 1965. godine kad je Papandreou zahtijevao direktno od mladog kralja Konstantina II. da uz premijersku poziciju preuzme i onu ministra obrane. Kralj je odbio njegov zahtjev, smatrajući ga neprimjerenim u trenutku dok se vodila istraga oko njegovog sina Andreeasa i njegove povezanosti sa Aspidom. Sukob između kralja i premijera je eskalirao te su dvojica vodila vrlo javnu raspravu između sebe. Papandreou je u pokušaju blefa ponudio ostavku za koju nije očekivao da će ju kralj prihvatiti, no mladi kralj je na iznenađenje svih prihvatio ostavku. EK se u cijelom ovom kaosu uspio podijeliti između simpatizera i protivnika Papandreoua. Njegovi protivnici nazvani su "apostati" (otpadnici), zbog čega je cijela ova kriza ponijela ime Apostaza.³⁷

³⁵Isto.

³⁶Andreas Papandreou (1919. - 1996.); grčki političar druge generacije političke dinastije Papandreou; jedan od najutjecajnijih grčkih političara, Papandreou je u tri navrata obnašao dužnost grčkog premijera (1981. - 1985.; 1985. - 1989. i 1993. - 1996.) te je osnovao grčku stranku PASOK, jednu od dvije najveće grčke političke stranke nakon pada režima pukovnika; zapamćen je po svojim pro-socijalističkim politikama koje su za Grčku prije njega bile nešto nezamislivo. (izvor: *Andreas Papandreou*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese [https://www.britannica.com/biography/Andreas-Papandreou.](https://www.britannica.com/biography/Andreas-Papandreou))

³⁷Clogg, str. 161. - 162

"Apostati" su zatim, zajedno sa zastupnicima EKE-a, pokušali formirati novu vladu kojoj je i više nego očito nedostajao narodni legitimitet. Na čelu nove vlade našao se Stefanos Stefanopoulos koji se nije snašao u novoj ulozi, posebice jer je Papandreou i više nego uspješno koristio svoje oratorske vještine i napadao "apostate" iz svoje stranke. Smatrao je da je jedini način da se ova kriza riješi taj da se organiziraju novi izbori te je u svrhu tog cilja i postigao dogovor sa EKE-om da se isti održe u svibnju 1967. godine. Međutim, sa desne strane političkog spektra su dolazili sve glasniji zahtjevi da se Andreasu Papandreou ukine zastupnički imunitet te da se istraže njegove veze s časnicima iz Aspida-e za koje se smatralo da su planirali izvesti puč. Stefanopoulosova vlada je pala u prosincu 1966. godine, a na čelo privremene vlade došao je lider EKE-a Panagiotis Kanellopoulos sa ciljem da organizira izbore.³⁸

3. Režim pukovnika

3.1. Pukovnici dolaze na vlast

Generalno mišljenje koje je prevladavalo u proljeće 1967. godine bilo je takvo da će centar biti vjerojatni pobjednik novih izbora, zakazanih za 28. svibanj te godine. Nemogućnost stvaranja stabilnosti u grčkoj politici, slabe političke strukture ljevice i centra te konstantan strah od novog buknuća komunizma bili su signali desno orijentiranim grčkim časnicima da preuzmu kontrolu nad zemljom. Trojica časnika su stali na čelo puča - pukovnici Georgios Papadopoulos i Nikolaos Makarezos³⁹ te brigadni general Stylianos Pattakos.⁴⁰ U noći 21. travnja 1967. godine tenkovi su se razmjestili na strateškim lokacijama u Ateni te je praktički u jednom manevru Atena bila pod kontrolom pučista. Kako su se kretali tenkovi, tako su u pokret krenuli i vojnici s nalogima za uhićenje grčkih političara, intelektualaca i običnih građana - razumije se, onih koji su stvarno ili navodno bili simpatizeri ljevice. Te je noći, prema unaprijed pripremljenim listama, uhićeno oko 10 000 ljudi. Vrhovni zapovjednik grčke vojske, general poručnik Grigorios Spandidakis, je također uhićen, no pučisti su ga

³⁸Isto.

³⁹Nikolaos Makarezos (1919. - 2009.); grčki pukovnik i državnik; sudjelovao u Drugom svjetskom ratu; jedan od najvažnijih osoba na čelu vojne hunte, odgovoran za ekonomska pitanja; za njegovog djelovanja grčka je ekonomija doživjela snažan uzlet, uglavnom zbog stranih investicija; padom hunte zatvoren i osuđen na doživotni zatvor zbog veleizdaje; posljednje godine života proveo u kućnom pritvoru. (izvor: *Nikolas Makarezos*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/biography/Nikolaos-Makarezos>.)

⁴⁰Stylianos Pattakos (1912. - 2016.); general brigadir, jedan od kolovođa puča: za vladavine hunte obnašao poziciju ministra unutarnjih poslova; osuđen na doživotni zatvor iz kojeg je pušten 1990. godine zbog slabog zdravlja. (izvor: *Stylianos Pattakos*. Pribavljeno 19. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/biography/Stylianos-Pattakos>.)

natjerali da im se pridruži te da potpiše određene dokumente koji su bili ključni za provedbu puča.

Ti dokumenti su u akciju poslali LOK, tj. grčke specijalne snage koje su godinama bile u bliskom odnosu sa CIA-om. Njihov zapovjednik, potpukovnik Kostas Aslanides, je sa svojim specijalcima preuzeo kontrolu nad grčkim ministarstvom obrane. Pattakos, koji je zapovijedao Centrom za vojnu obuku, je zapovijedio vojnicima da preuzmu kontrolu nad kraljevskom palačom, parlamentom i centrima komunikacije te u skladu s tim da provode već spomenuta uhićenja. Kad je došlo jutro, cijela je Grčka bila pod kontrolom pučista. Pukovnik Papadopoulos je objavio kako je 11 članaka grčkog Ustava suspendirano, što je zapravo značilo da je bilo koja osoba u Grčkoj podložna uhićenju ako grčka vojska takvo nešto smatra potrebnim. Premijer Kanellopoulos je uhićen, kao i Georgios Papandreou te njegov sin Andreas. Sudbina Papandreouovih mogla je biti mnogo tragičnija nego što je na kraju bila - stari Georgios je umro u kućnom pritvoru u studenom 1968. godine,⁴¹ a njegov je sin pušten iz zatvora s uvjetom da napusti zemlju tek onda kada je SAD napravio veliki politički pritisak.⁴²

Makar su pučisti isticali da su razlozi njihova puča strah od komunističke najezde te čuvanje tradicionalnih grčkih vrijednosti od zapadno-sekularnih utjecaja, prava istina je vjerojatno manje spektakularna. Činjenica je da bi vjerojatnom pobjedom centra na izborima Andreas Papandreou postao toliko politički jak da bi mogao provesti čistku ultradesničarskih kadrova u grčkoj vojsci. Također, pučisti su bili mahom provincijalnog, siromašnog podrijetla te su s prijezirom gledali na grčku političku elitu koja je živjela privilegirano, igrajući se politike, dok su oni čuvali Grčku od komunista, Slavena i bilo koga drugoga koga su smatrali neprijateljem države. Novi režim pukovnika nije imao podršku de facto niti jedne značajnije političke opcije u državi, niti desnice s kojom su dijelili neke poglede, no koju zbog gore navedenih razloga nisu voljeli. Za njih, čin puča bio je osveta nad cijelim političkim svijetom koji se pokazao nesposobnim voditi Grčku.⁴³

Uloga kralja Konstantina II. je i danas predmet mnogih debata. Iako je bio član vlade, radikal Georgios Rallis pokušao je nagovoriti kralja da poduzme akciju protiv pučista, što je ovaj odbio učiniti. Upravo suprotno, priznao je nov režim i novu vladu pod vodstvom

⁴¹Njegov je sprovod pohodilo oko pola milijuna Atenjana, gotovo petina stanovništva glavnog grada, što je bio vrlo jasan indikator nepopularnosti režima među narodom

⁴²GANSER, D. (2005). *NATO's Secret Armies: Operation GLADIO and Terrorism in Western Europe*, Routledge, str. 218. - 223.

⁴³Clogg, str. 163

Konstantinosa Kolliasa koja je služila kao paravan pukovničkom režimu. Kasnije je tvrdio kako se našao izoliran i kako nije znao što drugo može učiniti osim priznati stanje stvari onakvo kakvo jest te da je pokušao organizirati novi puč u prosincu 1967. godine koji bi svrgnuo pukovnike. Taj je puč imao jednostavan plan - kralj je zajedno s vojnicima koji su mu bili odani te sa mornaricom i zrakoplovstvom trebao okupirati Solun koji je trebao postati središte druge vlade. S obzirom da je sa sobom poveo od pučista instaliranog premijera Kolliasa, činjenica da bi imao "dvije vlade" pod svojom kontrolom trebala je natjerati pučiste na povlačenje. Iskrcao se sa svojom obitelji i odanim vojnicima u Kavalu, a jedan od njemu odanih generala je i prekinuo sve linije komunikacije između Atene i sjevera Grčke. Međutim, prorežimski časnici su bez većih problema uhitili rojalističke generale i naredili da se skrši ustanak u Kavali. Kralj je uvidio da je njegov slabo pripremljen puč propao te je s obitelji pobjegao u egzil u Rim.⁴⁴ Grčka je sada ostala bez legitimnog čelnika države, no pučisti su jednostavno postavili general majora Georgiosa Zoitakisa na poziciju regenta. Zoitakis je iskoristio svoje rojalističke ovlasti i postavio pukovnika Georgiosa Papadopouloso na poziciju premijera Grčke. Pukovnici su učvrstili svoj režim i vojna hunta je započela svoju autoritativnu vladavinu Grčkom.⁴⁵

Režimu je trebala i potvrda vladavine od strane naroda, makar na papiru. Pučisti su objavili nacrt novog ustava koji je vojsku postavio kao čuvara socijalno-političkog poretka te joj dao široku autonomiju od tadašnjih vladinih i parlamentarnih struktura. Broj zastupnika u parlamentu je smanjen, a političke stranke su pod prisilom režima uglavnom imale minimalnu aktivnost. Novi ustav je odredio da će država pozvati kralja natrag u Grčku kad se odluči da se provedu novi izbori, no dok dođe do novih izbora uloga režima jest ta da "promijeni grčki mentalitet" i organizira izbore tek onda kad grčko društvo bude pročišćeno od negativnih elemenata. Ustavni sud je također dobio široke ovlasti sa zadaćom provođenja ustava. Kako će vrijeme pokazati, niti je hunta ikad organizirala izbore niti je kralj ikada pozvan. Novi ustav odobren je na plebiscitu 15. studenog 1968. godine, pošto je 92% građana koji su izašli na referendum odlučilo prihvatiti novi ustav. Plebiscit je zapravo bio čista formalnost - sudjelovanje je bilo obvezno pod prijetnjom zatvora, a režim je vršio snažnu propagandu za prihvaćanje novog ustava, s tim da se opozicija kompletno ignorirala. Unatoč obveznom

⁴⁴Isto, str. 163. - 164

⁴⁵Isto.

sudjelovanju, čak 22% građana nije izašlo na izbore što je bio suptilni način protesta protivnika režima.⁴⁶

3.2. Giorgios Papadopoulos - lice režima

Najvažnije lice režima je svakako bio Giorgios Papadopoulos, premijer i kasnije predsjednik Grčke za vrijeme vladavine režima. Rođen 1919. godine, Papadopoulos je završio svoju vojničku izobrazbu 1940. godine, taman godinu prije početka rata s Italijom. Sudjelovao je u neuspješnoj obrani Grčke od talijanskih i njemačkih snaga te je za vrijeme okupacije djelovao u opskrbi zloglasnih "Bataljuna sigurnosti" koje je organizirala pronacistička kolaboracijska vlada u Ateni. Pobjegao je 1944. godine uz pomoć britanskih obavještajnih službi te se pridružio grčkoj vojsci u egipatskom egzilu. Sudjelovao je u kreaciji IDEA-e, tajne desničarske organizacije koja je okupljala časnike grčke vojske sličnih svjetonazora. Vojno je napredovao za vrijeme građanskog rata u kojem je i sudjelovao, no 1950-tih je postao važna figura u obavještajnom miljeu pošto je završio trening CIA-e 1953. godine. Zaposlio se u grčkoj obavještajnoj službi 1959. godine i do 1964. uspješno održavao kontakt grčkih špijuna sa CIA-om.⁴⁷ Jednom kad je zajedno s ostalim pučistima preuzeo vlast u Grčkoj 1967. godine, Papadopoulos je preuzeo pozicije ministra obrane i premijera, a kad se premijer Kollias odlučio pridružiti kralju Konstantinu II. u neuspjelom puču, Papadopoulos je preuzeo i njegovu poziciju. Nešto kasnije, 1972. godine, proglasio se i grčkim regentom.⁴⁸

Njegovi su govori bili vrlo zanimljiviji, čak i do određenog stupnja bizarni. Naime, Papadopoulos je o sebi i o hunti govorio metaforički kao o doktorima medicine koji su vršili operaciju na bolesnom pacijentu, odnosno Grčkoj. "Operacija" se vršila tako da se "pacijentu" noga stavljala u ortopedsko pomagalo, vezalo ga se za krevet kako ne bi "divljao" i davala mu se anestezija dok se "noga" ne dovede u zdravo stanje. Anestezija i vezanje za krevet je korišteno u smislu "zaštite pacijenta" od eventualnih ozljeda. Osim liječničkih metafora, Papadopoulos je volio koristiti i religijske, često uspoređujući Grčku pod režimom kao "uskrslu", a 21. lipnja 1967. godine je nazivao "danom uskrsnuća".⁴⁹

Kako su godine prolazile, tako je Papadopoulos nastojao demokratizirati režim što se nije svidjelo režimskim tvrdolinijašima. Proglasio je republiku 1973. godine i sebe

⁴⁶NOHLER, D. i STOVER, P. (2010). *Elections in Europe: A data handbook*, Berlin: Nomos, str. 838.

⁴⁷Giorgios Papadopoulos. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese [https://www.britannica.com/biography/Giorgios-Papadopoulos.](https://www.britannica.com/biography/Giorgios-Papadopoulos))

⁴⁸Isto.

⁴⁹Isto.

predsjednikom, no zatim su ga tvrdolinijaši predvođeni generalom Ioannidisom svrgnuli s vlasti 25. studenog iste godine. Jednom kad je diktatura hunte došla ka svojem kraju, Papadopoulos je osuđen na smrtnu kaznu koja je kasnije promijenjena u doživotnu. Umro je u zatvoru 1999. godine.⁵⁰

3.3 Kako je režim držao kontrolu - tehnike terora

Dvije su organizacije bile odgovorne za provođenje terora nad "neposlušnim" elementima grčkog stanovništva - Snage sigurnosti (ASFALIA) te Vojna policija (ESA). Odmah po dolasku na vlast vojna se hunta pobrinula da se zastraši stanovništvo te su mnogi izvještaji o mučenjima stigli sve do Vijeća Europe, tj. njegove Komisije za ljudska prava, i to već u listopadu 1967. godine - niti šest mjeseci nakon dolaska režima na vlast.⁵¹

Dokumenti izvještaja Amnesty Internationala iz 1977. godine govore kako je oko 6 000 ljudi bilo zatvoreno zbog političkih razloga u izoliranim zatvorima na grčkim otocima. Ove brojke ne uključuju zatvorenike u gradovima i selima, tako da je broj zasigurno tada bio mnogo veći. Očekivano, režim je zatvarao ljevičarske simpatizere, ali ovaj put su bili zatvarani i rojalisti te pristaše demokracije. Mnogi vojni časnici koji su se borili na strani NATO snaga u Korejskom ratu te koji su se čak borili protiv komunista u građanskom ratu su pronašli svoje mjesto iza rešetaka. Komisija za ljudska prava je u suradnji sa Amnesty International već 1967./1968. godine aktivno istraživala slučajeve mučenja i tražila objašnjenja grčke vlade za ovakvo postupanje.⁵²

Jedna od popularnijih tehnika mučenja bilo je mučenje glazbom. Ulica Bouboulinas u Ateni bila je jedno od središta zloglasnih Snaga sigurnosti gdje su se provodila mučenja, isto kao i u središtu iste organizacije u lučkom gradu Pireju. Mučenje zvonom bila je jedna od glavnih karakteristika pirejske kaznionice. Glasni zvukovi zvona trajali bi cijelu noć i sprječavali zatvorenike da spavaju, dovodeći ih tako do ludila. Uz zvukove zvona, kažnjenike se terorizirao zvukovima ostalih zatvorenika koji su u tom trenutku bivali mučeni te bi njihovi krikovi sprječavali ostale da zaspu.⁵³

⁵⁰Isto.

⁵¹PAPAETI, A. (2013). Music, Torture, Testimony: Reopening the Case of the Greek Junta (1967. - 1974.). *The World of Music*, vol. 2, str. 67.-89.

⁵²Isto.

⁵³Isto.

Središte Snaga sigurnosti u atenskoj ulici Bouboulinas ostalo je jedan od trajnih simbola vladavine režima. Stožer se nalazio u zgradi s četiri kata, a za mučenje se koristila tzv. "terasa". Zatvorenici su imali svoje ćelije duboko u podrumu zgrade, u prostoru koji je nazvan "bunar" i kojeg su bivši zatvorenici opisali da izgleda poput grobnice. Ćelija je bilo točno 13, bile su vrlo uske te su obilovale štakorima i ostalim prljavim nametnicima. Po uhićenju zatvorenike se bacalo u te ćelije gdje bi provodili vrijeme uglavnom u potpunom mraku i tišini, sve dok ih nije došao red za odlazak na "terasu" gdje su njihove krikove i zapomaganja gušili zvukom jako glasnog motora. Najpopularnija metoda na "terasi" bilo je nasilno čupanje noktiju.⁵⁴

Vojna policija (ESA) je također sudjelovala u mučenjima, točnije jedna njezina posebna branša namijenjena za "ispitivanje" (EAT). Smatra se da je oko 3500 ljudi mučeno u ESA-inim pritvorima. Većina članstva ESA-e dolazila je iz desno orijentiranih i siromašnih ruralnih obitelji bez neke veće edukacije osim one najosnovnije. I sami regruti su kroz zahtjevnu obuku prolazili trpeći određene forme mučenja (uglavnom mučenja psihološke naravi) koje su kasnije i sami vršili nad kažnjenicima. I u prostorijama ESA-e je prevladavalo mučenje zvukovima i glazbom. U čestim situacijama su se tada puštali moderni hitovi onog doba, vrlo glasno i bez prestanka po nekoliko sati. U kombinaciji s takvom glazbom išla su i udaranja i vikanja stražara koji su se redovno izmjenjivali, sprječavajući zatvorenike da zaspu. Osim toga, zatvorenike se sramotilo tjerajući ih da pjevaju i plešu. Popularna metoda bila je "čajanka" gdje se zatvorenika okružilo i glasno psovalo i vikalo, a "čajanka s tostom" značila je i teško batinanje u krevetu ili s leđima okrenutima zidu. Ostale značajnije metode mučenja bile su seksualna ozljeđivanja, gušenje i čupanje dlaka sa zatvorenika.⁵⁵

3.4. Problem Cipra

Režim pukovnika je vratio ideju enosisa Grčke i Cipra u javni fokus, i to služeći se obilatom propagandom koja je promovirala jedinstvo Cipra s Grčkom. Pa ipak, politika režima bila je drugačija od onoga što je režim promovirao - bombastična propaganda nije imala veze sa politikom koja je tražila kompromis sa Turskom. Grčki i turski dužnosnici su se i susreli u rujnu 1967. godine, a režim je ponudio Turskoj određene koncesije u zamjenu za grčko-ciparsko ujedinjenje, što su Turci odbili. Režim je nastavio s agresivnom propagandom u Grčkoj, a takav stav režima ohrabrio je zapovjednika snaga ciparskih Grka na Otoku,

⁵⁴Isto.

⁵⁵Isto.

Georgiosa Grivasa, koji se suprotstavio mnogo pasivnijem nadbiskupu Makariosu III. Uslijedili su drastični potezi - 15. studenog 1967. godine vojnici pod Grivasovim zapovjedništvom odlučili su se obračunati sa snagama ciparskih Turaka. Republika Turska je reagirala prijetnjom kako će izvršiti invaziju na otok, a potencijalno veliku krizu spriječio je SAD koji je izvršio snažan pritisak na pukovnički režim. Kriza je izbjegnuta tako da su povučene snage grčke vojske s otoka, Grivasova Nacionalna garda je raspuštena, UN-ove snage su dobile veće ovlasti i šire područje djelovanja, a sve ciparske Turke kojima je nanesena šteta Grčka je trebala kompenzirati. Najveći je problem sada postao Makarios koji se nije slagao s politikom UN-a i dijalogom između Grčke i Turske. Režim je uvidio kako će Makarios biti prevelika prepreka dolasku do rješenja cijele situacije te je, prema nekim izvorima, potajno organizirao atentat na Makariosa. Atentat, izvršen 8. ožujka 1970. godine, nije uspio.⁵⁶

Grčka i Turska su unatoč svim turbulencijama nastavile tražili dogovor za Cipar, te su se njihovi predstavnici sastali u Lisabonu u ljeto 1971. godine i dogovorili određene uvjete pod kojima će se pregovori nastaviti. Dogovoreno je da će se trenutni ciparski status quo iz 1959./1960. godine nastaviti poštovati, da niti jedno drugo tijelo osim vlada Grčke i Turske neće donijeti rješenje za Cipar te da Grčka mora odustati od politike enosisa. S druge strane, režim je jasno uputio Makariosu poruku kako neće tolerirati ikakvo neslaganje sa Atenom te da će "poduzeti potrebne mjere" ako se Makarios ne bude pridržavao uputa, s obzirom da je režim smatrao Atenu nacionalnim centrom svih grčkih teritorija, a time i Cipra. Makarios, koji je htio zadržati neovisan Cipar pod svaku cijenu, odbrusio je režimu da nema nikakve namjere se pridržavati uputa iz Atene.⁵⁷ Hunta je odgovorila slanjem kontroverznog Grivasa natrag na otok te je potajno blagosloвила formiranje terorističke organizacije EOKA-B kojoj je javni cilj bio provođenje enosisa, no zapravo je imala za zadaću maknuti Makariosa i njegove istomišljenike. SAD je smatrao da bi nasilno micanje Makariosa moglo naštetiti trenutnom detantu između Zapada i Istoka te je de facto naredeno hunti da odbaci nasilno djelovanje i radije pronade način za "mirno" svrgavanje Makariosa. Režimska propaganda je pojačala izjave usmjerene protiv Makariosa, optužujući nadbiskupa da je "lažljivac" i "nestabilna osoba" te je jasno poslata poruka da situacija na Cipru neće i ne može biti riješena dok je

⁵⁶DANOPOULOS, C.P. *The Greek Military Regime (1967. - 1974.) and the Cyprus Question - Origins and Goals*. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese https://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1011&context=pols_pub.

⁵⁷Isto.

Makarios na čelu Cipra. Ovo je zapravo bio signal Turskoj, koja je Grčkoj trebala pomoći da makne Makariosa s vlasti.⁵⁸

Grčka se okrenula pritisku iznutra, tj. autokefalnoj Ciparskoj pravoslavnoj crkvi. Trojica uglednih biskupa iz ciparske crkve dala su ultimatum Makariosu u kojem se zahtijeva njegova ostavka. Kad je Makarios to odbio, izbačen je iz ciparske Crkve. Znajući da ima široku potporu u narodu, Makarios je zatražio da se sastane Vrhovni sinod ciparske Crkve te da odluče da li je prekršio kanonsko pravo, s obzirom da su trojica biskupa svoj ultimatum temeljila na tome da Makarios prema kanonskom pravu nema pravo držati svjetovnu poziciju. Sinod je u lipnju 1973. godine odlučio da Makarios nije prekršio kanonske zakone te je vraćen na poziciju nadbiskupa, a trojica pobunjenih biskupa su ekskomunicirana. Ovime je Makarios nadvladao najveću krizu do sad i na taj način utjerao inat režimu koji je sve više i više slabio.⁵⁹

Nedugo nakon ovih događanja svemoćni pukovnik Papadopoulos je zbačen s vlasti od strane režimskih tvrdolinijaša. Brigadir general Ioannidis, novi vrhovnik režima, je odlučio jednom i za svagda se novim pučem riješiti Makariosa, uz tursku pomoć. Mnogo je razloga zbog čega se odlučio na ovakav potez: vlada SAD-a je Ioannidisu dala do znanja da se neće usprotiviti micanju Makariosa, njegov nestanak s vlasti otvorio bi put za "dvostruki" enosis pri čemu bi grčki dijelovi Cipra bili spojeni sa Grčkom, a turski sa Turskom) koji bi sad već nestabilan atenski režim učvrstio na vlasti (posebice sa jakim propagandom koja bi išla s tim) te bi se moglo uništiti djelovanje ciparske Komunističke partije koje je uživala podosta slobodnije djelovanje nego što je to ikada bio slučaj u Grčkoj nakon građanskog rata.⁶⁰

SAD je, kako je već navedeno, podržavao da se Makarios makne, no ni slučajno nasilnim ili agresivnim mjerama. S obzirom da je CIA navodno bila za to da se Makarios nasilno makne, ne čude kasnije Ioannidisove tvrdnje o tome da je SAD bio za puč - očito je da su State Department i CIA vodili poprilično kontradiktornu politiku. Srpanj 1974. godine označio je početak novog puča. Već neko vrijeme grčki mediji su provodili agresivnu kampanju protiv Makariosa, a Grivas je dobio zeleno svjetlo od grčke vlade za djelovanje.

⁵⁸Isto.

⁵⁹Isto.

⁶⁰Isto.

Konačno, 15. srpnja je proveden puč - Makarios je svrgnut, no ne i ubijen. Umjesto njega, na vlast u Cipru je došao pro-Enosis nastrojeni Nicos Sampson.⁶¹

Turska je reagirala burno. Makar je grčka vlada javno oprala ruke od cijelog incidenta i izjavila da je puč isključivo ciparska unutarnja stvar, Turska nije tome vjerovala i premijer Bulent Ecevit je odlučio djelovati. Konačno, 20. srpnja 1974. godine krenula je operacija Attila - turska vojska se iskrcala na Cipar. Ioannidis je rješenje vidio jedino u tome da proglasi rat Turskoj, što bi izazvalo krizu golemih razmjera - rat dva NATO saveznika nije se smio dopustiti. Upravo će odbijanje grčke vojske, mornarice i zrakoplovstva da se pripreme za invaziju dovesti do pada režima i poziva demokratskim liderima da preuzmu kontrolu nad državom. Makarios je na kraju ipak vraćen na mjesto ciparskog predsjednika, a izravan rezultat invazije bila je kreacija automnog turskog područja koje je nekoliko godina kasnije prerاسlo u nepriznatu "Tursku Republiku Sjeverni Cipar". Upravo je ciparska kriza pokazala sve slabosti režima pukovnika i put prema demokratskim promjenama je mogao započeti, makar će do istih doći krvavim putem.⁶²

3.5. Pobuna na Politehničkom sveučilištu

Uz probleme na Cipru, drugi najvažniji događaj koji je pokrenuo pad vojne hunte u Grčkoj bile su velike demonstracije studenata Politehničkog sveučilišta. Studentsko iskazivanje nezadovoljstva režimom krenulo je još od 1967. godine kada je režim zabranio studentske izbore, prisilno novačno studente u vojsku te na čela postojećih studentskih organizacija postavljao neizabrane osobe. Studenti su sporadično iskazivali nezadovoljstvo, što se uglavnom završavalo nasilnim gušenjima demonstracija.⁶³

Komešanja na Politehničkom sveučilištu su započela 14. studenog 1973. godine, kad su studenti odlučili prkositi režimu i preuzeti kontrolu nad sveučilištem. Policija je tog dana okružila sveučilište, no konkretnih poteza sa njihove strane još nije bilo. Sljedeći dan je tisuće atenskih građana krenulo putem sveučilišta pružiti potporu studentima, zajedno s građevinskim radnicima i farmerima koji su tog dana također prosvjedovali. Formalno, prosvjede je vodila tzv. "Koordinacijska komisija".⁶⁴

⁶¹Isto.

⁶²Isto.

⁶³*Uprising of the Polytechnic*. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese <https://greekcitytimes.com/2018/11/17/november-17-1973-uprising-of-the-polytechnic/>.

⁶⁴Isto.

Kako su prosvjedi jačali i brojčano stanje prosvjednika se povećavalo, tako je komisija 16. studenog objavila kako namjerava srušiti vojnu huntu. Nije prošlo dugo i počeli su napadi na ministarstva koja su se nalazila u blizini. Kad je nastupila večer, Atena je bila u plamenu - mnogi su požari buknuili, a Molotovljevi kokteli su letjeli na sve strane. Tisuće i tisuće radnika i mladih su se slijevali na Politehniku, uzvikujući slogane protiv diktature, SAD-a koji ju je podržavao te slaveći demokraciju. Hunta je odgovorila brutalno - snage sigurnosti su krvavo gušile prosvjede te su oko Politehlike postavljeni snajperisti. Bilanca dana bila je 24 mrtve osobe i vrlo moguća revolucija.⁶⁵

Sljedećeg dana, u noći na 17. studeni, hunta je odlučila ugušiti nemire. Tenkovi su u 3 sata ujutro srušili ulazna vrata kampusa i krenuli unutra. Nemiri su ugušeni, no u krvi - smatra se da je oko 40 osoba poginulo u gušenju nemira na kampusu, a ozljeđeni su se brojali u stotinama. Makar se režim održao na vlasti, postalo je i više nego jasno kako je izgubio svaku potporu u narodu i da je zapravo pitanje vremena kad je režim morati popustiti - bilo svojevrijedno, bilo putem revolucije.⁶⁶

3.6. Metapolitefsi - pad režima i povratak demokracije

Koliko se god režim pukovnika trudio prikazati kako su grčke obrambene snage ujedinjenje s vlasti, takvo se nešto ipak pokazalo netočnim. Naime, 23. svibnja 1973. godine grčki razarač Velos se usidrio u talijanskoj luci Fumicino. Njegova se posada pod zapovjednikom Nikolaosom Pappasom odbila vratiti sa NATO vježbe natrag u Grčku, time simbolično prosvjedujući protiv režima. Pappas je bio demokratski orijentiran časnik i kad je čuo da je režim u Grčkoj priveo nekoliko "sumnjivo orijentiranih" časnika, odlučio je na ovaj način poslati svijetu poruku da režimu ipak nije uspjelo maknuti sve disidente iz grčkih obrambenih snaga. Premijer Papadopoulos je na cijelu ovu situaciju reagirao tako da je optužio kralja Konstantina II., koji je u egzilu djelovao iz Rima, za poticanje pobune na razaraču Velas te ga je svrgnuo proglašivši "parlamentarnu predsjedničku republiku". Nakon toga je proveo referendum kojim je potvrđen njegov dolazak na mjesto predsjednika i osmogodišnji mandat koji je trebao uslijediti. Na mjesto premijera postavljen je umjerenjak Spyros Markenizis.⁶⁷

⁶⁵Isto.

⁶⁶Isto.

⁶⁷Clogg, str. 167. - 168.

Pobuna na Politehničkom sveučilištu u studenom 1973. godine označila je da Papadopoulos gubi konce u svojim rukama te su režimski tvrdolinijaši djelovali - Papadopoulos je zbačen pučem, a umjesto njega novi lider režima postao je general brigadir Dimitrios Ioannidis, dotadašnji zapovjednik omražene ESA-e, tj. vojne policije. Predsjedničku poziciju obnašao je general Phaidon Gizikis, a premijersku Adamantios Androtsopoulos - obojica samo marionete u rukama Ioannidisa.⁶⁸

Međutim, Ioannidisova vlast je kratko potrajala. Već opisana situacija na Cipru dovela je Grčku i Tursku na sam rub rata, a režim je naredio sveopću mobilizaciju. Međutim, grčki generali su je jednostavno odbili provesti.⁶⁹ Bez potpore naroda, bez međunarodnih prijatelja i sa generalima koji su režimu okrenuli leđa, Ioannis se našao u bezizlaznoj situaciji. Konačno, vojska je pozvala na povratak demokracije u Grčkoj. Na sastanku između vojske i starih grčkih političkih lidera odlučeno je da se pozove bivši premijer Konstantinos Karamanlis iz francuskog egzila i da dođe na čelo tranzicijskog perioda u kojem bi Grčka napustila diktaturu, a prihvatila demokraciju kao nekoć. Uz podršku naroda, Karamanlis je prisegnuo za premijera 24. srpnja 1974. godine. Tog je dana režim pukovnika i službeno otišao u povijest, a u Grčkoj je počeo proces imena "metapolitefsi" - tj. promjena režima.⁷⁰

Karamanlis je i službeno potvrđen kao premijer na izborima u studenom 1974. godine. Njegova stranka Nova demokracija preuzela je apsolutnu vlast u Grčkoj. Većina njegovih napora bili su usmjereni ka smirivanju situacije s Turskom, s nastojanjem da izbjegne direktan rat. Njegova legalizacija Komunističke partije Grčke označila je konačno raskršnuće sa duhovima iz građanskog rata.⁷¹ Grčka je ubrzo raskrstila i s monarhijom. Osmog prosinca 1974. godine organiziran je referendum u kojem je grčki narod odlučivao hoće li Grčka ostati monarhija ili će postati punokrvna republika. Sa 69% glasova pobijedila je opcija republike i Konstantin II. je bio prisiljen abdicirati te napustiti zemlju u koju se vratio tek 2013. godine.⁷²

Sudbina čelnika koji su drмали Grčkom od 1967. do 1974. godine odlučivala se putem nekoliko sudskih procesa nazvanih "Grčki Nurnberg".⁷³ U prvom procesu sudilo se liderima hunte, točnije Georgiosu Papadopoulosu, Stylianosu Pattakosu, Nikolaosu Makarezosu te ostalim višim dužnosnicima i pučistima. Njih su trojica osuđeni na smrtnu kaznu zbog

⁶⁸Isto.

⁶⁹Isto.

⁷⁰Isto.

⁷¹Clogg, str. 169. - 172.

⁷²Isto.

⁷³Isto.

veleizdaje, no Karamanlisova vlada je ove odluke smanjila na doživotnu kaznu. Ostali, poput primjerice Ioannidisa, su dobili doživotne ili desetogodišnje kazne, a neki časnici su samo nečasno otpušteni. Drugi proces ticao se nasilnog gušenja pobune na Politehnici. Ovdje je Ioannidis dobio čak sedam doživotnih kazni, a kolovođe razbijanja prosvjeda su dobili kazne u rasponu od doživotnih kazni do minimalno 25 godina zatvora. Konačno, treći proces ticao se članova sigurnosnih snaga kojima se sudilo zbog mučenja zatvorenika. Optuženici su uglavnom osuđivani na 20-tak godina zatvora.⁷⁴

4. Zaključak

Činjenica je da je 20. stoljeće za Grčku bilo stoljeće iskušenja, stoljeće krvi i sukoba ideologija, stoljeće neizvjesnosti i prevrata. Upravo je ta nestabilnost, pogonjena strahom od komunizma, bila primarni okidač za uspostavu "režima pukovnika". Iako se pukovnicima čak i može dati za pravo činjenica da je grčka politička situacija u vrijeme njihovog preuzimanja vlasti bila itekako nestabilna, također valja istaknuti nerazumijevanje režimskih vođa za ono što je Grčkoj doista trebalo. Teško da je pretvaranje države u bunker i njenih stanovnika u poslušne vojnike moglo tek tako stabilizirati grčko društvo. Liječničke metafore koje su glavni ljudi režima koristili u svojim govorima jednostavno nisu imale smisla. To bolesno "tkivo", odnosno komunizam, već je 1967. godine bilo umrtvljeno. Grčki komunisti nisu imali ni utjecaja ni snage za nekakvu revoluciju, a s obzirom da je Grčka bila duboko unutar SAD-ove sfere interesa, takav je scenarij bio malo vjerojatan. Nameće se zaključak kako su pučisti definitivno reagirali zbog straha od komunizma, no nameće se i drugi zaključak po kojem temelja za takav strah jednostavno nije bilo u realnim okvirima.

5. Popis literature

Knjige:

- CLOGG, R. (1992). *A Concise History of Greece. Cambridge University Press.*
- DREZ, R. J. (2009). *Heroes Fight Like Greeks: The Greek Resistance Against the Axis Powers in WWII. Ghost Road Press.*
- FARRELL, N. (2008). *Mussolini: Novi život. Naklada Ljevak d.o.o.*

⁷⁴Isto.

- GANSER, D. (2005). NATO's Secret Armies: Operation GLADIO and Terrorism in Western Europe. *Routledge*.
- KOLIOPOULOS, J. S. i VEREMIS, T. M. (2009). Modern Greece: A History since 1821. *Wiley-Blackwell*.
- MAZOWER, M. (2001). Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation, 1941. - 1944. *Yale University Press*.
- NOHLER, D. i STOVER, P. (2010). Elections in Europe: A data handbook. *Nomos*.

Izvorni znanstveni članci u časopisu:

- PAPAETI, A. (2013). Music, Torture, Testimony: Reopening the Case of the Greek Junta (1967. - 1974.). *The World of Music, vol. 2*

Internet članci:

- DANOPOULOS, C. P. *The Greek Military Regime (1967. - 1974.) and the Cyprus Question - Origins and Goals*. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese https://scholarworks.sjsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1011&context=pols_pub.
- EDES. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/topic/EDES>
- EAM-ELAS. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/topic/EAM-ELAS>
- PAPAETI, A. *Music, Torture, Testimony: Reopening the Case of the Greek Junta (1967. - 1974.)*. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese https://www.jstor.org/stable/24318197?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents.
- *Collaboration with the Axis Powers*. Pribavljeno 15. kolovoza 2019. s adrese https://www.wikiwand.com/en/Collaboration_with_the_Axis_Powers.
- *Giorgios Papadopoulos*. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/biography/Giorgios-Papadopoulos>.
- *Greek Civil War*. Pribavljeno 15. kolovoza 2019. s adrese <https://www.britannica.com/event/Greek-Civil-War>.
- *German Antiguerilla Operations in the Balkans (1941. - 1944.)*. Pribavljeno 15. kolovoza 2019. s adrese <https://history.army.mil/books/wwii/antiguer-ops/AG-BALKAN.HTM>.

- *Kefalonia massacre: Revisiting a Nazi war crime in Greece*. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. sa stranice <https://www.dw.com/en/kefalonia-massacre-revisiting-a-nazi-war-crime-in-greece/a-45602579>
- *Uprising of the Polytechnic*. Pribavljeno 28. kolovoza 2019. s adrese <https://greekcitytimes.com/2018/11/17/november-17-1973-uprising-of-the-polytechnic/>

6. Sažetak

Nakon nekoliko desetljeća političke nestabilnosti u Grčkoj, 1967. godine visoki časnici iz grčke vojske izvode puč i uvode vojnu diktaturu u zemlji koja je potrajala budućih sedam godina. Časnici su istaknuli strah od komunizma te naginjanje grčkog društva koruptivnim sekularnim i zapadnjačkim vrijednostima kao glavne razloge preuzimanja vlasti, ističući svoju zadaću čuvanja tradicionalnih grčkih vrijednosti. Vojska je preuzela potpunu kontrolu nad državom i provodila agresivnu unutarnju i vanjsku politiku. Međutim, grčki narod nikad u potpunosti nije prihvatio vlast hunte, što je kulminiralo na prosvjedu studenata Politehničkog sveučilišta 1973. godine. Vlast hunte je doživjela konačan kraj kad je umalo izbio rat između Grčke i Turske zbog Cipra, no generali su odbili zapovjedi dotadašnje vlasti te su vratili demokraciju u Grčku.